Bibliografie:

BAL, Mieke, 2008, *Naratologia. Introducere în teoria narațiunii*, Editura Institutului European, Iași.
CUCEU, Ion, 2006, Dicționar de proverbe românești, Editura Litera Internațional, Chișinău-București.
DUCROT, Osvald, SCHAEFFER, Jean-Marie, 1996, *Noul dicționar al științelor limbajului*, Editura Babel, București.
GENETTE, Gerard, 1994, *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*, Editura Univers, București.
MAINGUENEAU, Dominique, 2008, *Lingvistică pentru textul literar*, Editura Institutului European, Iași.
NEGRICI, Eugen, 1998, *Narațiunea în cronicile lui Gr. Ureche și Miron Costin* (ed. a II-a), Editura DU STYLE, București.

REFORMA TEXTUALĂ ȘI METADISCURSUL LA EUGEN IONESCU ȘI DOI PRECURSORI, I. L. CARAGIALE ȘI URMUZ

Oana ZUGRAVU (CORNEANU)
Universitatea „Ștefan cel Mare”,
Suceava, România

Abstract. *In the present study, we aim to demonstrate the interferences between the universes of the three writers, mainly the existence of a component not only common to the three but also reforming, namely their appetite for the world of the text, of the metadiscourse, which ends up surpassing the content embedded in symbols/ in signs and practically becomes a parallel, autonomous world. This textual metamorphosis, which belongs to the field of literalism, reveals, in addition to the author's discursive abilities, a certain frailty of the author in the face of the text that sabotages him, continuously creating itself. Not coincidentally, Eugen Ionescu anticipated, in his notes, the force of the scenic techniques that will overtake the content of the play, of the literary work. Prior to this new metamorphosis, however, is the text world that originated from a Hephaestus sometimes surprised at his own creations.*
Keywords*: reform, metadiscourse, metamorphosis, technique interferences*

Eugen Ionescu creează un teatru inovator care impresionează nu numai prin gravitatea mesajului – produs al simbiozei dintre *semnificant* și *semnificat*, dintre *ce* și *cum* –, ci, poate și mai acut, prin *tehnică,* prin *construcție*. Tehnica ionesciană relevă atât ineditul mișcării iconoclaste întreprinse de dramaturg, cât și altceva: o moștenire sau o filiație – *o paternitate* – care, emitem această ipoteză, se denudează în textele precursorilor săi, I. L. Caragiale și Urmuz. În acest studiu, ne propunem să demonstrăm interferențele dintre universurile celor trei scriitori și, mai ales, existența unei componente nu doar comune, ci reformatoare, și anume apetența acestora pentru *lumea textului*, *a metadiscursului*, care ajunge să-și depășească conținutul înglobat în simboluri/ în semne, devenind practic o lume paralelă, autonomă. Această *metamorfoză textuală*, care ține de domeniul *literalității*, dezvăluie, pe lângă abilitățile discursive ale autorului, și o anumită fragilitate a acestuia în fața textului care îl sabotează, *născându-se* continuu. Nu întâmplător, Eugen Ionescu anticipa, în notele sale, forța mijloacelor scenice care vor devansa conținutul piesei de teatru, al operei. Premergătoare acestei noi metamorfoze este însă *lumea-text* care se revendică dintr-un Hefaistos surprins uneori de propriile creații.

În general, exegezii care au analizat operele celor trei autori au subliniat anumite elemente comune care îi apropie din punct de vedere tematic și semantico-textual, precum: critica societății burgheze, vidul ontologic, revolta față de inautenticitate, față de formele perimate sau de tipare. Însă, dincolo de acestea, mai există o componentă foarte puțin dezvoltată în critica literară pe această axă, Ionescu-Urmuz-Caragiale, un *quelque chose* care își devoalează conotațiile în domeniul subversiv

al literalității: transfigurând artistic *o lume-spectacol*, cei trei reformatori creează, de fapt, *o lume-text*. Noi, lectorii, trebuie să urmărim nu atât structura și universul diegetic, cât structurarea textelor, construcția acestora, în sensul de *arhitectură* (opinie de altfel comună lui I. L. Caragiale și Eugen Ionescu). Și aceasta, pentru că mai puțin contează povestea în sine, *fabula*, și mai mult *discursul,* iar, în cazul celor trei, discutăm despre *metadiscurs* sau despre limbajul care se constituie ca text, devenind, astfel, autonom. Acest tip de discurs ne oferă *o lume în lume*, *un text în text* și ne impune un model de lectură diferit, o lectură activă, prin care lectorul inițiază *o re-lectură* și *o re-scriere* a textului. Creațiile celor trei implică cititorul, fără de care acestea nu se pot concretiza, nu numai tematic, semantic și simbolic, ci nici faptic, enunțiativ sau lingvistico-textual. De aici, putem dezvolta o nouă direcție de investigație, și anume aceea a *creației și a condiției creatorului*.

Astfel, Eugen Ionescu ar trebui *re-citit* prin cei doi precursori și la acest nivel, cel lingvistic, opera sa oferind arii de semnificație multiple – de factură avangardistă, dar și postmodernă –, ca urmare a noilor sensuri pe care le putem descoperi prin analiza metadiscursului și a intertextualității imanente acesteia. Iar, la rândul lor, ceilalți doi scriitori din cadrul axei prezintă o *metamorfoză*, prin *re-citirea* lor de după consacrarea lui Eugen Ionescu. Nu vrem să cădem în capcana de a spune că textele celor trei autori reprezintă totul, dar cu siguranță că o nouă lectură hermeneutică ne poate scoate din comoditatea unor clișee exegetice și ne poate dezvălui alte direcții de interpretare și insolite interferențe între operele autorilor care reprezintă punctul nostru de interes în cadrul acestui demers științific.

Eugen Ionescu duce cu sine alte două voci ale avangardismului românesc, ca într-o oglindă retrovizoare pe care, uneori, vrea să o închidă sau să o ignore. Bineînțeles, există și foarte multe diferențe între universurile artistice ale celor trei autori, dar, dincolo de ele, scopul nostru este să demonstrăm o anumită continuitate în discursul acestora și apetența lor pentru *reforma textuală*. Iar *metadiscursul* devine, într-un nou context, nu doar un element inedit care atestă valoarea operei autorilor în discuție, ci și o corespondență în timp a acestora, în spiritul reformei avangardist

Exegeza românească, de-a lungul aproximativ a trei decenii, îi asociază pe cei trei scriitori avangardiști, pentru a evidenția rădăcinile românești ale teatrului ionescian, pe de o parte, și pentru a devoala un nou sens operelor celor doi precursori, unul inovator, pe de altă parte. Aceste studii însă sunt puțin numeroase, chiar restrânse, comparativ cu cele dedicate exclusiv autorilor în discuție. Vom nota, în acest sens, meritul Alexandrei Hamdam care, în lucrarea *Ionescu înainte de Ionesco. Portretul artistului tânăr* – apărută inițial în limba franceză, la Peter Lang SA., Editions scientifiques europeennes, în 1993[1] –, după cum sugerează și titlul, realizează o prezentare a operei de tinerețe a autorului român, intrând aici articolele și eseurile literare ale acestuia, volumul *Nu,* poezia adunată în volumul *Elegii pentru ființele mici*, piesa *Englezește fără profesor*. Iar, mai ales în decodarea piesei de teatru, autoarea a căutat modele literare românești, realizând, în acest sens, o paralelă Eugen Ionescu – I. L. Caragiale, respectiv, Eugen Ionescu – Urmuz. Această paralelă a fost dezvoltată în capitolul *Precursori români Caragiale și Urmuz*, cu subcapitolele: *Eugen Ionescu și I. L. Caragiale față în față cu kitsch-ul* și *Antiteatrul și antiproza: Ionescu-Urmuz.* Meritul autoarei, pe lângă cel de a analiza opera românească a lui Eugen Ionescu, îndeosebi în contextul în care nu mai exista un studiu amplu dedicat perioadei românești a scriitorului, cu excepția celui realizat de Gelu Ionescu[2], este de a marca această înrudire a dramaturgului cu literatura română, mai ales cu cei doi reprezentanți menționați deja.

Un rol deosebit îi revine lui Eugen Simion, care, adunând eseurile, consemnările, articolele realizate în mai multe etape, creează un studiu – dacă nu exhaustiv și definitiv, măcar tinzând spre totalitate –, al operei românești ionesciene. Acesta se intitulează simbolic *Tânărul Eugen Ionescu*

[1] publicat, inițial, în 1993, la Peter Lang SA., Editions scientifiques europeennes, Berne, în limba franceză, reprezentând lucrarea sa de doctorat, cu titlul *Ionescu avant Ionesco. Portrait de l´artiste en jeune homme*, studiul a fost ulterior tradus și tipărit la Editura Saeculum I.O., în 1998, cu titlul *Ionescu înainte de Ionesco. Portretul artistului tânăr*.

[2] studiu ce reprezintă teza de doctorat a autorului, *Începuturile literare ale lui Eugen Ionescu*, publicată în 1989, la Heidelberg Winter; deși fusese trimisă la editurile românești tocmai din 1973, nu s-a reușit publicarea ei la noi decât în 1991, la Editura Echinox, cu denumirea *Anatomia unei negații*.

și apare în trei ediții care prezintă diverse completări. Am avut în vedere ultima ediție, a III-a, de la Univers Enciclopedic Gold, 2012. În capitolele: *Englezește fără profesor, Sclipiri. Parodii urmuziene, Ce datorează Eugene Ionesco lui Eugen Ionescu?*, criticul relevă legătura incontestabilă dintre opera franceză a dramaturgului și cea românească – a autorului investigat și a precursorilor săi. Pe lângă aceste două studii, vom mai aminti câteva eseuri, precum cel al lui Alexandru Paleologu, *De la Caragiale la Eugen Ionescu și invers*, inclus în *Spiritul și litera – încercări de pseudocritică*, Editura Cartea Românească, 2007. Aceste articole însă sunt restrânse și ca număr, și ca spațiu dedicat legăturii dintre cei trei scriitori în discuție.

Problema care se impune a fi dezvoltată în continuare este cea a prezentării scopului realizării studiului de față, în contextul dat, cel al legăturii dintre Eugen Ionescu și mediul literar românesc, respectiv al interferențelor și al corespondențelor, *al metamorfozelor* realizate în timp. Parcurgând volumul amplu al lui Eugen Simion, și nu numai, te poți întreba firesc dacă mai este ceva nou de spus, de argumentat. Într-adevăr, pe linia investigării strict a semnificațiilor operei românești sau franceze a autorului, se pare că deja s-a spus aproape tot, Eugen Ionescu beneficiind de o exegeză bogată. Însă, cel care creează un mit, *al rinocerizării*, *al teatrului absurdului*, va provoca întotdeauna interesul noilor cercetători, dacă nu în scopul confirmării mitului, de ce nu, al demitizării. Un mare autor va suscita mereu interesul, dincolo de temerile pe care ți le poate declanșa prezența unei exegeze bogate dedicate acestuia. În acest sens, lucrarea noastră propune o nouă abordare, care să fundamenteze axa mai puțin dezvoltată, Ionescu-Caragiale-Urmuz. Vom avea în vedere, după cum am formulat anterior, nu numai mesajul universului evenimențial și simbolic, ci mai ales al celui textual, cu cele două componente, *meta-* și *inter-textual*. În acest sens, vom dezvolta o temă foarte puțin abordată în cazul relației lui Eugen Ionescu cu cei doi precursori, și anume, *condiția creației și a creatorului*. Dincolo de sau având în vedere *anxietatea influenței*, vom încerca să creăm, ca într-o diagramă Venn, *inferențele* (imediate și mediate) posibile, o consecință a conexiunilor dintre operele celor trei scriitori iconoclaști, fiecare prin raportare la perioada sau epoca sa, dar și la evoluția fenomenului estetic, în general.

Pentru a putea aprofunda această problematică, trebuie să avem în vedere, mai întâi, prezentarea opțiunilor textuale ale celor trei autori, fundamentul acestor opțiuni, urmând să desprindem ulterior punctele de confluență la nivel tematic și textual, dar și disocierile. Vom urmări mișcarea în dublu sens – în ceea ce privește încadrarea scriitorilor în anumite tipare –, problematica ce se impune ulterior fiind următoarea: *Cum îl citim pe Eugen Ionescu prin I. L. Caragiale și Urmuz?* și *Cum îi citim pe I.L. Caragiale și Urmuz prin Eugen Ionescu?* De aici, putem opina în continuare: *Ce devine I. L. Caragiale după consacrarea lui Eugen Ionescu? Dar Urmuz? Ce devine, în acest nou context, Eugen Ionescu?* Terenul acesta de investigație este destul de minat, dar orice cale inedită pe care o descoperim ne poate aduce numai beneficii, de aceea și autorul acestui demers intră destul de timid, dar și motivat, pe acest nou teritoriu.

În linii mari, studiul propus va urmări surprinderea universului celor trei autori, de la opțiunea textuală sau viziunea estetică a acestora, până la receptarea critică asociată apariției textelor scriitorilor în discuție și, ulterior, impactului cultural avut de acestea, respectiv, interferențelor create și remarcate de exegeză.

Eugen Ionescu afirma: *„Eu însă nu mai puteam citi asta, fiindcă era rău scrisă. Înțelesesem literatura: că nu povestirea contează, ci, mai cu seamă, cum e scrisă, cum, adică, o poveste, oricare ar fi ea, trebuie să reveleze o semnificație mai profundă. Să-ți placă mai mult cum e scrisă o poveste, decât ceea ce povestește, acesta e semnul vocației literare"* (Ionescu, 1999: 22). Consider foarte importantă această opinie, deoarece ea poate fi interpretată ca o *ars poetica* ionesciană, prin care autorul deplasează accentul de pe *istorisit* pe *istorisire,* de pe *fabulă* pe *discurs*. Prin această schimbare a raportului, *povestea* își va dezvălui *o semnificație mai profundă*. Care este, atunci, semnificația *poveștii* și care sunt *modalitățile narării / dramatizării*? Eugen Ionescu spune povestea unui ins tragic aflat într-un univers angoasant, indiferent de natura lui – ontică, psihologică, istorică, culturală sau chiar textuală. Iar tehnicile pe care le folosește – șarja parodică, principiile contradictorii sau paradoxul, dislocarea, demitizarea, amestecul categoriilor estetice etc. – îi conturează un stil care a fost definit, pornind de la Martin Esslin și ajungând la Laura Pavel, de exemplu, prin

absurd, *antiliteratură*, *antiteatru*, *avangardă*, *postmodernism*.

După cum remarca Faust Brădescu, Eugen Ionescu *„face anti-teatru, dar nu o anti-lume"* (Brădescu, 2000: 24), pentru că, dincolo de tehnicile inedite utilizate, chiar bulversante, el creează, de fapt, *o lume*, care are două coordonate: *o lume-text* care este purtătoare alteia, *re-create*, prin transfigurare. Aceasta își dezvăluie un mesaj profund umanist, acela de a nu mai fi vulnerabil, în calitate de om și de creator; deci, *o lume în lumea-text*. Dar semnificația aceasta – mai profundă – se dezvăluie printr-o tehnică nouă, prin acel *cum revelator.* Pentru a fi înțeleasă opera unui autor precum Eugen Ionescu este nevoie de timp. El își asumă rolul de reformator. În același timp, și reticența inițială a criticii, conștient fiind de *vocația sa literară* și de faptul că vor apărea criticul, lectorul sau spectatorul potrivit pentru universul pe care îl creează.

Este oare original în această viziune cel care reprezintă, în opinia lui Nicolae Balotă, „*probabil, unul dintre ultimii avangardiști*" (Balotă, 1971: 424)? Adrian Marino – vorbind în sens larg despre modernitate – afirma: „*niciun fenomen modern nu implică o ruptură radicală, absolută de trecut*" (Marino, 2010: 179). În acest sens – Eugen Ionescu reprezentând, fără îndoială, modernitatea în teatru –, care este legătura lui cu trecutul literar românesc și care este gradul de asumare a acestui trecut?

Răspunzând la întrebarea inițială – *Este sau nu original Eugen Ionescu în această viziune asupra literaturii?* –, putem răspunde că nu este întru totul, deoarece ea a fost formulată anterior de unul dintre precursorii lui, și anume de I. L. Caragiale. De asemenea, multe dintre tehnicile utilizate în teatrul său, dintre care amintim: dezarticularea, paroxismul verbal, reificarea, aglutinarea de obiecte, comicul negru etc., sunt întâlnite mai întâi la cei care îi devin așadar precursori, la Caragiale și Urmuz. Demonstrarea acestei *paternități* va reprezenta de altfel scopul demersului nostru științific.

Bibliografie:

BLOOM, Harold, 2008, *Anxietatea influenței*: Editura Paralela 45, Pitești.

BRĂDESCU, Faust, 2000, *Lumea stranie a lui Eugen Ionescu*: Editura Majadahonda, București.

CAZIMIR, Ștefan, 1988, *I. L. Caragiale față cu Kitschul*: Cartea Românească, București.

CĂLINESCU, Alexandru, 1976, *Caragiale sau vârsta modernă a literaturii*: Albatros, București.

CĂLINESCU, Matei, 2007, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*: Polirom, Iași.

CĂLINESCU, Matei, 2006, *Eugene Ionesco: teme identitare și existențiale*: Junimea, Iași.

DIACONU, Mircea A., 2012, *I. L. Caragiale. Fatalitatea ironică*: Cartea Românească, București.

GENETTE, Gerald, 1994, *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*: Univers, București.

HAMDAN, Alexandra, 1998, *Ionescu înainte de Ionescu. Portretul artistului tânăr*: Saeculum I.O., București.

MANOLESCU, Nicolae, 2002, *Arca lui Noe*: 100 + 1 Gramar, București.

MARINO, Adrian, 1973, *Dicționar de idei literare*: Editura Eminescu.

MARINO, Adrian, 1969, *Modern, modernism, modernitate*: Editura pentru literatură universală, București.

POP, Ion, 2000, *Avangarda în literatura română*: Atlas, București.

RUSU, Anca-Maria, 2000, *Eugen Ionescu și Samuel Beckett în spațiul cultural românesc*: Timpul, Iași.

SAUSSURE, Ferdinand, 1998, *Curs de lingvistică generală*: Polirom, București.

SIMION, Eugen, 2012, *Tânărul Eugen Ionescu*: Univers enciclopedic gold, București.

VIANU, Tudor, 1991, *Arta prozatorilor români*: Hyperion, Chișinău.

URMUZ, 1996, *Pagini bizare*, Ediție îngrijită, cuvânt înainte și referințe critice Gheorghe Glodeanu: Panteon, Piatra Neamț.